

Molnár Tamás

„Alaptalan alapok” – avagy a filozófia csődje?

Kérdező: Varga Mária

– Professzor úr! Idén, sajnos, nem tudott Magyarországra látogatni, ezért technikai segítséget kellett igénybe venni az interjúhoz. Amikor telefonon megkerestük, először azt mondta, az e-mail a posztmodern kor eszköze, és ön nem akarja használni. Utóbb mégiscsak ily módon jött létre a „beszélgetés”. Ennek apropóján kérdezem: milyennek találja a posztmodern kort? A hihetetlen technikai fejlődés mellett mik a lényegi sajátosságai?

– A „modern” szó és fogalom a XVII. század végén, XIV. Lajos francia király halála idején került be a történelem szótárába, amikor is az írók nem kívántak többé a régi, klasszikus görög-római normák szerint írni, hanem újabb műfajokat gyártottak. Ezeket az újabb műfajokat „modernként” könyvelte el a világ. A modern megtagadja a klasszikus mintákat, nem szab magának határokat sem a múltban, sem a jövőben, és új modelleket varázsol a művészetek színterére. A

posztmodern a modernség egy újabb változata.

Érdekesen lehet illusztrálni a modernt és a posztmodernt Edgar Morin francia író gondolatával, aki azt mondta, hogy a dolgoknak nincsen alapjuk, és kitalálta az „alaptalan alap” fogalmát. Nincs mihez tartás, nincs mintakép, nincs mihez alkalmazkodni. A család alapja hagyományosan a házasság, de ma azok állnak össze, akik akarnak, és addig maradnak együtt, amíg akarnak. A festészetben, például Michelangelónál, a formák kirajzolása volt egy festmény alapja. Ma veszünk egy pontot vagy egy vonalat, és kinevezzük annak, aminek akarjuk. Ilyenformán a szavaknak nincs értelmük, semmiről sem lehet megmondani, hogy mi, a fehér nem fehér, a fekete nem fekete. Isten sincs, az is csak kitalálás, illetve mindenki kitalálhat magának egy istent, ha akar, amit a régi világban bálványoknak neveztek. Ma még csak annak sem nevezik. Nem határozzák meg a fogalmakat. Az irodalomban a „nouveau roman”, a festészetben meg Kandinszkij remek példa ennek illusztrálására.

A posztmodernség lényeges vonása a túlzott szubjektivizálódás, ami elvonja az alkotott világba vetett bizalmunkat, azt feloldja az „én”-ben, és helyettesíti mesterséges szerkezetekkel; politikai, művészeti, erkölcsi, pedagógiai és kommunikációs téren.

– A szubjektivizálódás nyilvánvaló, sőt bevallott törekvés. A posztmodern ily módon a túlzott racionalitás ellen is küzd, mondván, lehetetlen a modern szemlélet által megkövetelt teljes objektivitás. Erről mi a véleménye?

– Az ókor klasszikus irodalma és művészete racionális mintákon alapult. Ennek mond ellent a modern és a posztmodern, ami nem fogadja el a racionalitást, hanem a szubjektívet helyezi előtérbe. John Rawls amerikai jogtudós pár évvel ezelőtt megjelent könyve nagy érdeklődést keltett, aminek a lényege az, hogy megkérdőjelezi még az Amerikai Alkotmány alapját is. Azt is „alap nélküli alapnak” határozza meg, amit az amerikai lobbi híven követ. Az emberek elfogadják, de nem azért, mert a racionális gondolkodás erre ráviszi őket, hanem mert adva van. Ingyenes ajándék, amit az ember a közösségtől kap. Nem lehet megfogni, hogy hol tér el a klasszikus mintától, nem nevezi jognak önmagát, de az emberek elfogadják, eszerint élnek. Egy „lebegő” valami. Szokás, bár nem tradíció. Egy pillanat szülötte.

– Hogyan definiálják az említett „alap nélküli alap” fogalmát? Létezik erre filozófiai, esetleg valamilyen szaktudományos meghatározás?

– Az „alap” elvetése „hivatalosan” Kantnál kezdődik, ott látjuk először rendszerbe foglalva. Miért? Miután a Kant előtti metafizikai rendszerek egymással összeütköztek, és Hume-nál ez az összeütközés radikálissá vált, Kant úgy tartja, hogy az emberi fogalmak az elme

meghatározásai, melyek nem a valóságban gyökereznek. Az „aptalan alap” fogalmát Edgar Morin határozta így meg, nagyon találóan.

– Könyveiben ön a mai világkép vallási-filozófiai gyökereit tárja föl. Mikor és miért választotta éppen ezt a témát?

– Ezt a témát nem választottam, a téma választott engem. Ha kicsit is gondolkodunk a világjárásáról, meg kell állapítanunk, hogy mindig, mindenkor, minden civilizációban és kultúrkörben a gondolkodás legfontosabb végső tárgya a vallás volt. Vagyis a vallás vezetett bennünket arra, hogy gondolkodjunk a világ eseményeiről és a bennük történőkről, melyeknek mi is részesei vagyunk. Azért írtam több művet a mai világkép vallásfilozófiai gyökereiről, mert úgy találtam, hogy a mostani történelmi jelenségek megértése végett vissza kell mennünk a múltba, többek között a vallások múltjába.

– Professzor úr markánsan – de úgy gondolom, nem elfogultan – katolikus szemszögből közelít a kérdéshez. Hogyan jutott erre az álláspontra? Azt olvastam, hogy egy időben a francia – nietzscheiánus – Új Jobboldal köréhez tartozott. Ha ez valóban igaz, hogyan jutott el a mostani nézetéig?

– Soha nem voltam nietzscheiánus, sőt mindig az ellentáborban foglaltam helyet, és a nietzscheiánusokkal, akár jobboldaliak, akár baloldaliak, mindig vitába szálltam. Az igaz, hogy voltak személyes jó barátaim az Új Jobboldal köreiben, akikkel érdekes vitáim voltak a transzcendens fogalmáról, Istenről, politikáról, de az soha föl nem merült, hogy közénk tartoznék. Mondjuk így: Nietzsche volt az első posztmodern, és én soha nem éreztem jól magam ebben a korban.

A kérdés első felére válaszolva annyit, hogy én mindig is meg voltam győződve arról, hogy a katolikus vallásnak van az az Isten által adott lehetősége, hogy a legjobban ki tudja számítani az ember lépéseit, legjobban megérti a változatokat az emberi közösség életében, és a lét kérdéseire a leghelytállóbb válaszokat adja. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy tökéletesen ismerjük Isten akaratát és szándékait.

– A mai világkép forrásvidékeként ön az időszámítás előtti Földközi-tenger menti vallásokat és filozófiákat jelöli meg. Elmondaná röviden, hogy Platón, Dionüsziosz Aeropagitész, Plótinosz és mások miért tekinthetők elődöknek?

– Platón, Parmenidész, Empedoklész, Démokritosz, Plótinosz mély filozófusok voltak. Ők voltak az elsők – szám szerint és fogalmazás szerint is –, akik a dolgokat legmélyebben kutatták, és olyan eredményekre jutottak, amelyek kielégítik az emberi gondolkodás elemi kíváncsiságait. Mindegyikről könyvtárnyi irodalom van, aminek utána lehet nézni.

A mai filozófia attól is szenved, hogy nincs elég idő és távolság arra, hogy megértsük és tanulmányozzuk ezeket a görög filozófusokat, akik a nyugati gondolat alapjait rakták le azáltal is, hogy megakadályozták a hindu és általában a keleti világszemlélet hódításait, amelyek a létet tagadják, és megszüntetésére törekszenek.

A buddhisták és hinduk is azt vallják, hogy valóság nincs, a dolgok csak látszólagos tűneményként „lebegnek”. Tagadják a létet, és ezáltal szövetségesei a mai „alaptalan alap” elvét valló nyugati embereknek. Hagyományosan egy nyugati ember számára nincs olyan, hogy semmi, ez csak a keleti filozófiák számára elfogadható. Vagyis csak a semmi van, de mivel ez a két szó egymásnak ellentmond, ezt nevezi meg Edgar Morin „alaptalan alapként”. A nyugati gondolkodásban ez Schopenhauer és Nietzsche előtt alig jelent meg. Őket követi azután Heidegger és a nyomában sok más mai filozófus.

– Én inkább arra a gnosztikus-hermetikus vonulatra céloztam, amelyet ön a mai „irracionális” filozofálás és világszemlélet előképének tart – ez valamilyen szempontból kapcsolódik az említett nevekhez is –, és amelyet bizonyos titkos szekták és úgynevezett ezoterikus gondolkodók közvetítettek évszázadokon keresztül, gondolok itt a negatív teológiára, Isten „elszemélytelenítésére”, a megistenülés gondolatára. Éppen ön írt erről rendkívül érdekes gondolatokat.

– A gnosztikusok azt vallották, hogy van az emberrel veleszületett, magasztos, isteni tudás. Akiben ez megvan, az kiváltságos teremtmény, az ismeri a létet. Az első keresztényeknek meg kellett vívniuk a görög filozófusokkal abban a komoly kérdésben, hogy Jézus ember volt vagy nem. Így azt is kérdezhetjük, hogy a keresztény vallásnak van-e „alapja” vagy nincs. A „hermetikus” latin kifejezés, azt jelenti: titkos. A kereszténység óriási vívmánya, a tudomány szempontjából is, hogy Krisztus eljövetele rehabilitálta a testet. Addig minden görög filozófusnál a test valami „rossz” volt, amit el kellett tiporni. Krisztus megjelent, kijelentette: itt vagyok testestül-lelekestül, nem szabad engem eltiporni, hanem éppen ellenkezőleg, dicsőíteni kell. Ez óriási változás volt.

A klasszikus görög filozófia a közép-keleti szekták nyomása alatt elkorcsosul, és átváltozik gnosztikus-hermetikussá. Ugyanakkor ezek a szektás filozófiák, mint mindig, Keletről jöttek, először a hindu vallásból, aztán a perzsáktól (Zoroaszter-imádat), és végül megjelentek a Földközi-tenger kikötőiben. Tehát a görög filozófiával volt egy függőleges és egy időbeli kapcsolat is.

A lényeg az, hogy az ember mindig is, minden korban ugyanazt az igazságot, valóságot keresi,

amit ősei és elődei is kerestek: miért van rossz, és miért van jó? Dosztojevszkij állította, hogy a gonoszság mindig velünk van, ez nem feltétlenül személyes gonoszság, de gonosz dolgok mindig történnek, és akármit csinálunk, mindig is lesznek.

Nekem ma már az a célom, hogy jobban megértem azokat a filozófiákat, amelyeket az újabb kor hozott magával. Így többek között a posztmodern filozófiát is jobban megértem ma, mint mondjuk harminc évvel ezelőtt. A történelem, a dolgok eseményszerűsége állandóan változik, és ma másképp nézzük őket, mint akkor néztük. Hozzá kell tenni, hogy a filozófia története, mint Hegel is mondja, abból áll, hogy mindig is változnak a filozófiák, bár szervesen függenek egymástól, és egymásra épülnek.

– Bizonyos református és katolikus teológusokat is kritizál azért, mert túlságosan Heidegger hatása alá kerültek, vagyis a negatív teológia bűvkörébe. Ma is ez a tendencia folytatódik? Vagy teret nyer újra egyfajta racionálisabb megközelítés?

– Ma is a negatív teológia folytatódik. Ez az, ami beivódott az egyetemi curriculumba, a tankönyvekbe, és nehéz onnan kimozdítani. Az „alaptalan alap” gondolata is azt jelenti, hogy az emberek az új események hatása alatt a korábbi gondolkodásmódjukat megtagadják, vagy megunják, és új módon kezdenek el gondolkodni. Ilyenkor új filozófia alakul ki, melynek a követelménye más, mint az azt megelőző harminc–ötven évben volt.

Példaképp azt mondanám, hogy a pogányok nem tudták megérteni, hogy Krisztus egész más gondolatmenetet indított meg az emberiség filozófiájában, mint ami azelőtt volt. Azért nem tudták a pogányok Krisztust elfogadni, mert az igazi klasszikus görög filozófia nem ismerte el azt, hogy az anyagot is Isten teremtette. Ezt lehetetlen volt az ő adottságaikkal, gondolkodásmódjukkal megérteni. Krisztusnak kellett jönnie ahhoz, hogy a nyugati emberiség megértse, hogy az anyagot ugyanaz az Isten teremtette, mint a lelket. Tehát az anyag nem egy gonosz valami, ahogy annak idején a klasszikus görögök gondolták, hanem értékes és nemes része a teremtésnek.

Figyeljünk arra, hogy hogyan kapcsolódik bele a tudomány ebbe a filozófiai játékba. Mivel Jézus hatása az volt, hogy most már az anyagot is elfogadjuk jónak, a filozófusoknak újra kellett vizsgálniuk, és át kellett értékelniük gondolkodásmódjukat.

Ilyen jelentőségű változást föl lehet hozni még tucatszám. Elég csak a temérdek tudományos jelenségre, feltalálásra gondolni, melynek során újra és újra paradigmát változtatott a tudományos elmélet. Mindegyik másképp nézi az embert, új antropológia, új művészet, új rálátás keletkezik.

– A posztmodern is hasonló következtetésre jut. Nyilván ismeri Thomas Kuhn könyvét a

paradigmaváltásról. Professzor úr netán vitatkozik vele valamiben?

– Jól ismerem őt, és nézeteit általában véve pozitívnak látom, egyetértek velük.

– A posztmodern kor egyik fontos jellemzője még a határok feszegetése, sok esetben eltörlése, az egység keresése. Talán mondhatjuk, hogy ennek vallási vetülete az ökumenizmus gondolata. Ön mennyire híve ennek? Mire van ma szükség: a határok elmosására vagy inkább az identitás erősítésére az egyes vallások körében?

– A mai kor „alaptalan alapot” akar találni valamilyen nem létező világban, éppen ezért akarja megtagadni a valódi személyiséget és átmenni egy kollektív zagyvaságba, aminek nincs semmiféle profilja, se egyénisége, se valamilyen kimutatható, bizonyítható tárgya. Ebből következik, hogy az olyan ökumenizmus, amely össze akarja keverni a vallásokat, nem fogadható el. Ma az ökumenizmusnak azt kellene állítania, hogy vannak különböző tanok, és egyik nem olyan, mint a másik, még csak nem is hasonlítanak egymáshoz. Ezt kell követnünk, tehát inkább a különbségeket, mint az azonosságokat. Én csak olyan területen keresném az ökumenizmus híveit, ahol a vallási és egyéb intézmények szilárdan állnak. Ehelyett azt látjuk, hogy a divat a negatív teológiának kedvez, és ennek folytán a radikális szubjektivizmusnak. Ezt főleg a germán szellemi területen figyelhetjük meg, míg francia területen bizonyos racionalizmus uralkodik. Ez ellen tiltakozik az Új Jobboldal, bár nem sok eredménnyel. Én tehát híve lennék az ökumenizmusnak, ha a vallási párbeszéd nem vetné magát alá a vallási közömbösségnek. Például a racionalizmus Szent Ágoston tézisében nem mond ellent a vallási identitásnak. Tehát igenis van a hit által megvilágított ráció.

– Létrejöhet még valaha egységes kultúra, vagy ezentúl csak az egyének által megformált úgynevezett „kistörténetek” élnek majd egymás mellett békésen vagy kevésbé békésen?

– Egységes kultúra nem lehetséges, mert amíg különféle népek élnek a földön, és mindegyik másképpen éli meg a saját magát érintő eseményeket, addig nem lehet egységes kultúra. Semmi ok nincs arra, hogy az emberek változzanak. Eddig sem változtak, nem várható, hogy ezután változzanak.

A globalizmus vasökle, ami az amerikai kapitalizmus egy vetülete, most azon igyekszik, hogy eltörölje a kis kultúrákat, csakúgy, mint a világszocializmus annak idején. Ilyen jelenségek legtöbbször a háborúk után tűnnek fel, amikor az emberek azt remélik és várják, hogy mindenki egy oldalon lesz, ugyanazt fogja vallani, béke lesz, és nem lesz többé háború vagy konfliktus.

Én erre azt mondom, hogy ez teljesen lehetetlen, mert az emberek többszínűek, többcélúak. Manapság is rengeteg színe van az emberiségnek, és ezért nem is lehet sem globalizmusról, sem világbékéről reálisan beszélni. Talán átmenetileg lehet egy totalitárius rendszert létrehozni, de ez hosszú távon nem működőképes.

– Az elhangzottakkal semmilyen módon nem vitatkoznék, de valószínűleg rosszul tettem föl a kérdést: arra gondoltam, létrejöhet-e még egységes világszemléleten, normarendszeren alapuló kultúra, „episztemé”, mint a reneszánsz, barokk stb.

– Igen, mert az emberi civilizáció az elmúlt hatvanezer évben sokszor megváltozott. Példának hozhatjuk elsőként az altamirai barlang ősemlékét, aki falfestményekben fejezte ki ambícióit és reményeit, majd jóval később ugyanezen emberi érzéseket a gótikában, reneszánszban, barokkban, modernben más-más módon látjuk kifejezésre jutni. Ezért tehát nincs okunk azt feltételezni, hogy ez a folyamat megálljon és megszűnjön, épp ellenkezőleg, azt tudjuk elképzelni, hogy folytatódni fog. Hogy törések lesznek, az valószínű, de ez nem mutat kataklizmikus változásra.

– Több helyen is bírálja az egzisztencialistákat és az úgynevezett abszurd írókat azért, mert mindentől elidegenítik az embert, s ezáltal – az ön egyik könyvéből idézek – „egy gögösen magasabb státusba” emelik, „saját maguk által faragott ideállal” látják el. Mindez nem éppen abból a kétségbeesett és hiábavalónak tűnő erőfeszítésből, a csalódásból származik, hogy nem tudunk szót érteni Istennel, hogy nem válaszol nekünk, de legalábbis nem értjük a szavát?

– A mai filozófusok tagadják Isten létét, mert Isten léte megrabolja az ő saját istenségüket. Az ember az Édenkert óta Isten akar lenni. Csak az a fontos, amit „én” akarok, és ahogy „én” akarom. Ez az embernek mindenkor akarata. Ezt viszont Isten nem engedi meg, de nemcsak Isten, hanem a dolgok struktúrája sem engedi meg. A dolgok általában tökéletlenek, és az ember maga is tökéletlen, ezért föl kellene hogy adja azt a vágyát, hogy Isten legyen, és akkor kibékül vele, és nem fogja kívánni azt, hogy ő maga is azzá váljék.

Isten szavát értjük, ha nem is száz százalékgig, de megértjük, mert úgy beszél, ahogy az az emberre vonatkozó isteni tervbe beleillik. Ezenkívül, amint Pascal mondta, bár kisebb kaliberűek vagyunk, együtt járjuk a történelem útját. Ami történik, az nem megismerhetetlen, csak több erőfeszítés, tanulás, megértés kell hozzá. Az Istennel való párbeszéd mindig is létezett és fog is létezni, attól függetlenül, hogyan nevezzük a beszélőt, héber profétának, görög filozófusnak, római jogtudósaknak vagy keresztény szentnek. A párbeszéd persze nem azt jelenti, hogy egyenrangú felek vagyunk. A német misztikusok, például Eckhart mester, tökéletesen megmutatták, hogy az embernek el kell fogadnia a korlátokat. Elsősorban a saját korlátait, de

azt is, hogy körülötte és őbenne minden korlátolt, tehát ne vegye magára azt az óriási és meg nem érdemelt felelősséget, hogy ő Isten.

– Lebegjen előtte Nietzsche példája, aki megőrült ettől a felelősségtől?

– A mai világban ilyen szempontból sok „Nietzsche” van, de ez nem jelenti azt, hogy minden „rendkívüli” ember őrült. Meg aztán a kor szellemétől is függ, hogy kit tartunk éppen őrültnek, gondoljunk csak az őrültek és zsenik meghatározásáról szóló komoly vitákra.

– A posztmodern a világ megismerhetetlenségét, a „radikális ontológiai kételyt” vallja. Mit mond erről a kereszténység?

– A posztmodern, mint mondtuk, azt vallja, hogy a világnak nincs alapja, csak tünetények vannak, így hát megismerhetetlen. Ezért is vesz körül bennünket manapság annyi torz figura, rítus és irodalmi önboncolgatás. Ezt hangsúlyozza a modernség és posztmodernség, mindkettő a filozófia csődjét jelenti be.

Ezzel szemben a kereszténység a világigenlő problémákat a maga rangjára helyezi. A kereszténység szerint a világ megismerhető, mert Isten úgy teremtette meg, hogy ez lehetséges legyen. Isten nem tesz mást, mint ami az emberiség érdeke. Az embert is úgy teremtette meg, hogy megérthesse a világot.

– Valóban divatos dolog manapság a filozófia csődjéről beszélni. A túlzott racionalizáció zsákutca, de ugyancsak zsákutca a racionális gondolkodás elvetése is, mert a helyébe nem lehet állítani semmit. Mi lehet az előremenekülés útja-módja?

– Nincs előremenekülés, csak megismerése annak, ami mindig is volt. Előremenekülés helyett örökkévalóságról lehetne inkább beszélni. Az ember mindig ugyanazokat a célokat tűzte maga elé. Az ember otthon van ebben a világban, és ez is mutatja, hogy a világot teremtette valaki, és nem csak úgy véletlenül van. Nicolaus Cusanus késő középkori gondolkodó magyarázta meg azt a harmóniát, amely Isten tervei és az ember kivitelezései között létezik. Hosszú ideig tart, amíg megértjük a filozófiai hasonlatokat és összejátszásokat és ezeknek a fontosságát a napi eseményekkel kapcsolatban.

– A magyarországi napi események – miniszterelnöki hazugság, tüntetések – vetették föl a következő kérdésemet. Egy internetes fórumon olvastam a következő szöveget: „Annyira posztmodern a magyar értelmiség, hogy minden igaz lehet, és mindennek az ellenkezője is... már azt se tudjuk, miről van szó, mert nem a lényeg a lényeg, hanem hogy egymást felülmúljuk a jópofaságban.” Úgy gondolom, ez a helyzetkép egyfajta politikai-társadalmi vetülete is lehet a posztmodern filozófiájának. Ön nem így látja?

– De igen, hiszen – amint már mondtam – a modern kornak épp ez a tipikus jellege. Ez a viselkedés már a kommunizmus alatt is megvolt, Kádár alatt is megvolt, nem újdonság.

– Sok filozófus vallja manapság, hogy megszűnt a filozófiai metafizika érvényessége. Mielőtt állást foglalna, arra kérem, magyarázza el a laikusoknak, mit jelent ez a fogalom: filozófiai metafizika.

– A metafizika a rajtunk kívül álló létezés elgondolása. Nem asztaltáncoltatásról van szó, hanem hogy megértjük: minden tarkaságuk ellenére az emberek mégis egyfajta módon gondolkodnak, alapvető vágyaik ugyanazok. Ezen kívül van egy másik világ is, amely szintén bennük van, de ugyanakkor rajtuk kívül is van, és ezt a másik világot akarja a metafizika érthetővé tenni. A metafizika nem más, mint gondolkodás a dolgok lényege felől. Minden metafizika filozófiai. Sokan el akarják tüntetni a filozófiát, mondjuk a pozitív tudományok nevében, vagy a faj, netán az osztályidegenség nevében. Ezt úgy szokták kezdeni, hogy eltüntetik a filozófia lényegét, ami a metafizika.

– Heidegger filozófiáját korunkban megkerülhetetlennek tekintik. Bár vannak, akik a teljesítményét csupán nyelvi bravúrnak tartják, úgy gondolom, többségben vannak azok, akik a nyugati filozófia megújítójának gondolják. Ön miként vélekedik az ő filozófusi működéséről?

– Az emberek a XVIII. századtól fogva nem merik ateistának vallani magukat, ezért van manapság légiónyi agnosztikus, akik a gnosztikusokkal szemben a „nem ismerők”. Nem veszik a bátorságot, hogy kimondják, hogy ateisták, és ezáltal ők is Heideggert támogatják.

Én azonban nem gondolom Heideggert megkerülhetetlennek, sőt, a jelen káosz és konfúzió szimptomájának tekintem, nem a filozófia újratemetőjének. Igen, tudom, hogy óriási népszerűségnek örvend, mert ő a teljes ateista, aki ki merte mondani, hogy Isten nincs, és hogy a XX. század Isten nélküli század. De nem tagadja új korok új isteneit.

– Így vagy úgy sokan elmondták már, hogy a XX. században a történelem rémtörténétté vált, és ezek után legalábbis furcsa azt kijelenteni, hogy Isten a történelem ura, vagy hogy működik az Isteni Gondviselés. Kertész Imre olyasformán fogalmazott, hogy a holokauszt után megszűnt a zsidó-keresztény kultúra érvényessége. Mit gondol erről?

– Erre azt mondanám: sajnálatos, hogy ilyeneket mondanak azok, akik önmagukat írónak vagy filozófusnak nevezik, mert a történelem nem változott meg attól, hogy nagyszabású, csodálatos vagy borzalmas események történnek. Ezeket bele kell építeni a történelembe, ezek benne vannak a történelemben. Történelmileg be lehet bizonyítani, hogy miért van ez a jelenlegi helyzet, és hogy miért van Kertész Imre pesszimizmusa is. De ez csak az ő pesszimizmusa, és nem jelenti azt, hogy mindenki egyetért vele.

Az Isteni Gondviselésről annyit, hogy én például éppen azáltal tapasztalom meg, hogy megértem Isten alkotását, ha nem is teljességében, mint mondtam. Deus absconditus, az Isten rejtőzködő, azonban azt tudom, hogy soha nem téveszt meg, mint azt Occam tézise és őt követően sok modern elmélet feltételezi.

– Miről szól ez a tézis és a nyomában járó elméletek?

– A mai filozófia történetének lényegét Occamtól Kantig címmel lehetne megfogalmazni, mint azt a neves svájci filozófus, A. de Muralt meg is tette.

Occam döntő tézise az volt, hogy Isten teljes hatalommal bír (potestas absoluta), olyannyira, hogy amit ő elhatároz, az történik is. Ennek a tézisnek a nyomában Immanuel Kant és a többi vezető filozófus nagy többsége és modern követője ugyanezt vallja. Kantnak óriási befolyása van korunk vezető filozófusaira.

A katolikus filozófia el tudja képzelni a szövetséget Marxszal, de nem Kanttal. Utalhatok itt Weigel páter könyvére, aki az egyházon belül a marxista elmélet specialistája. Ő azt állítja, hogy mivel a marxizmus is és a kereszténység is föltételez egy alapot, van bennük közös, lehet miről vitatkozni. De Kanttal nem.

– Mi volt végül is Kant „bűne”? Talán sokan vannak velem együtt, akiknek ez nem világos.

– Kant előtt létezett egy emberi szervek által fölfogott valóság. Kant után a „valóság” eltűnik, és érzékleteink nem támaszkodnak többé egy valóságra: ok-okozat, idő-tér és a többi

valóságkategória csak az elmében létezik, és ilyenformán alávetődik a szubjektív ítéletnek. Kant után egészen máig a domináns filozófiák Kantot követik, és kétségbe vonják a dolgok létezését. Ez olyan nyitás, amely megengedi a politikában a nihilizmust, a művészetben a formátlanságot, az intézményekben a szétbomlást.

– Hogyan látja a kereszténység jövőjét?

– Ma az lenne a cél, hogy kibéküljünk Istennel, visszatérjünk Kant előttre, és ne úgy lássuk Istent, mint aki kegyetlen zsarnok, mint Occamnál. Ha Occam győz, akkor az embernek nincs szabad akarata. Pedig a keresztény filozófia legfontosabb lényege a szabad akarat.

Az, hogy az ember nem rabja a történeseknek és a saját szenvedélyeinek, hanem szabad akarattal tud azokon változtatni. Az a filozófus, aki ezt fogja hangsúlyozni, az lesz az új filozófia megteremtője, és akkor sok minden meg fog változni, beleértve a művészetet, a politikát, a pedagógiát és így tovább.

A zsidó filozófus, Martin Buber mondja, hogy Isten és ember között az én-te viszonyt helyre kell állítani, ami által fölértékelődik az istenhit. Buber azért fontos, mert kívülről ad támaszt a keresztény tanításnak. Ha az ember párbeszédet folytat Istennel, mint például Mózes a Sinai-hegyen vagy Szent Pál a damaszkuszi úton, akkor van egy alap, amire építeni lehet. Az, hogy az Isten az emberrel beszél.

A jövő attól függ, hogy az egyháznak sikerül-e visszanyernie a hívők bizalmát és visszaállítani Istennek az emberrel való dialógusát. És hogy meg tud-e szilárdulni az egyház mint intézmény annyira, hogy ellen tudjon állni a különböző ateista offenzíváknak. Reálisan ítélve ennek nincs nagy valószínűsége, de a jövőt senki sem láthatja tisztán. Csak azt tudjuk mondani, visszatekintve a történelemre, hogy ha egy történelmi intézmény összeomlik, akkor azt ugyanúgy eddig még nem sikerült visszaállítani. Más formában talán igen, de hogy milyenben, az a jövő titka.

FORRÁS: KORTÁRS ONLINE